

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Abram en Melchizedek elkander tot troost op hun eenzame geloofsweg

I
Gen. 14 : 18—20.

Abram bewandelde zijn geloofsweg. Het is goed wandelen op zo'n weg. Niet, dat het wandelen op rozen is, maar wel op Gods beloften, hetwelk betekent: veilig, bewaakt en bewaard wandelen.

Abram had van den Here de belofte gekregen dat hij Kanaän zou erven als een wettig bezit voor zijn nageslacht. Hij geloofde de Here op Zijn Woord. Daarom wandelde Abram nu zó door Kanaän:

Ik heb het al, want ik krijg het.

Ik krijg het, want ik heb het al.

En toch leefde hij niet als een onwerklijk mens, zweefde hij niet over het land, maar liep er over, met beide voeten op de grond, in rustige tred. Wie het vatten kan, vatte het.

Hij had geen „gehaast“ leven, want zij die geloven „haasten“ niet — nl. God niet.

Och, als Abram haast gemaakt had, dan had hij niet kunnen wachten op Gods tijd en het niet uitgehouden als een stille vreemdeling te wonen in het midden van de Kanaänieten. Ja, dan had hij zich onder de inwoners van het land laten gelden en had hij hun zijn eisen gesteld en was het voortdurend tot conflicten gekomen tussen de Kanaänieten en die vrijpostige vreemdeling. Maar nu had hij geduld. Hij wachtte op Gods tijd. Ik heb U toch gezegd, dat zulke wachters een heerlijk leven hebben? Hij stelde geen eisen, zelfs niet tegenover zijn neef Lot. Dat uit elkander gaan was een wijs besluit. Achter het, aan Lot de eerste keus laten, zat niet een zekere goedigheid van de oudere, of wat dan ook. Maar Abram wilde alleen wachten in geloof. Daarom wilde hij in dit geval wel de minste zijn.

Zo trad hij ook niet storend op in de natuurlijke levensverhoudingen van Kanaän. Rustig liet hij het toe dat de Kanaänieten hem niet als de wettige eigenaar erkenden. Hij liet zich er daarom ook niet mee in, dat de inwoners van zijn land belasting betaalden aan een vreemde koning Kedor-Laomer. Twaalf jaar heeft Abram het rustig aangezien, dat de voortbrengselen van het beloofde land, de melk en de honig in zware transporten, als schatting naar de vreemde werden gevoerd.

Twaalf jaar heeft hij gezweven, want het was zijn roeping (werk) niet er zich in te mengen. Medewerker Gods zijn, wil niet zeggen: de Here van tijd tot tijd een handje helpen. Zo iets betekent altijd, zelf van de wal in de sloot geraken.

En dan moet de Here er weer uithelpen.

Gedenk Jacob! Het kan geloofsroeping zijn, de handen uit de mouwen te steken, maar het kost minstens evenveel geloofsinspanning diezelfde handen stevig in de zakken te houden, als het moet.

Toch had Abram wel een band met het beloofde land en lieten de inwoners hem niet koud. Hij stond zeker niet onverschillig tegenover het Kanaän, waarin hij leefde. Alles wat er gebeurde ging hem aan.

Dan komt er op zekere dag een bode melden, dat de koningen van de vlakke door Kedor-Laomer, koning van Elam, aangevalen, verslagen, en als gevangenen weggevoerd waren (ook Lot), omdat dat geweigerd hadden hun schatting te betalen.

Als Abram nu toch eens uit het vlees geleefd had en niet uit de Geest, dan had hij

het stil laten begaan, alleen maar fijntjes voor zich heen gelachen. Zo schoot het nog eens op: vijf koningen tegelijk opgeruimd! Zo kwam er bovendien voor hem ruimte. Hij had Lot toch niet naar Sodom gestuurd?

Maar zo spreekt Abram niet. Hij is wel de wettige eigenaar van Kanaän, dit wil echter niet zeggen dat hij er de rover van worden mag. Daarom houdt hij zich niet farizees afzijdig van Lots verdiende lot, omdat deze zich vrijwillig in de lotsgemeenschap met Sodom begeven had. Hij blijft wachten in het gelóof. Dit wachten betekent echter de handen vlug, krachtig en met overleg uit de mouwen steken. Mijn ziel, hoop op de Here en dan er op los! We horen krijgstrompetten klinken, maar nu streelt hun geluid onze oren. Lot wordt bevrijd — met de Kanaänieten! Meer krijgsfeiten van Abram vermeldt de Schrift ons niet.

Dit éne: Abram geen vloek maar een zegen voor Kanaän.

Abram de koninklijke wachter op de Here, die op een ogenblik (het juiste) als het land in nood is (zijn land), weggevoerd, uitgeplunderd, zich als koning kennen laat. Vader des Vaderlands. Verantwoordelijk tegenover God ten opzichte van Kanaän. Vorstelijk trad Abram hier op. Abrams kinderen zullen de aarde erfelijk bezitten, de Here heeft hun Zijn wereld beloofd.

Maar ze zullen die wereld niet roven. Ze zullen in die wereld niet tot een vloek maar tot een zegen zijn. Ze beuken het natuurlijke leven niet, maar overal waar ze een roeping hebben, strijden ze voor opheffing van het leven naar God toe.

Op een mager Drents akkertje spitte een boertje zich in het zweet, om er het spit van te krijgen. Er naast strekten zich de gecultiveerde akkers van een hereboer uit. Een lust voor het oog. Op diens hoeve stond, zeer uitdagend: Mon Genie. Daar was alles mee gezegd.

Een buurman-ploeteraar riep onze zwoeger, met zijn vinger naar het grote spul wijzend toe: ze moesten die rijke oppotters er af trappen en dan wij er op. Ha, ha wat zouden ze piepen. Wacht maar, onze tijd komt wel.

Het antwoord was: nee mijn jonve. zó niet. Hij gaat er af, maar jie ok, as je blief die je noe b'n. Toen vergat hij deze hervormer der wereld.

Een ogenblik rustend op zijn spa overzag hij de omgeving. „Dat dat noe alles veur mien is. Dat zal toch wat weze“. En hij spitte weer dapper verder, hopen op een goede oogst en een goede prijs. Twee belangrijke zaken.

Zo staat Abram daar als overwinnaar in het koningsdal. En in zijn handen heeft hij de zegen, de zegen voor het natuurlijke leven, voor Kanaän en zijn bewoners. En hij strooit mild en overvloedig zijn zegen uit, handen vol, over de zwaarbezochte steden en de landstreken, over de beproefde vrouwen en de kinderen, over de mensen en het vee. Daar staat Abram, de bevrijder van Kanaän met de zegen voor Kanaän in de hand. Abram de geweldige. De grote en de grootmoedige, de gever van veel goed. Want heel de buit welke de plunderende koningen bij elkander geroofd hadden, was nu in zijn handen gevallen. Heel die buit kon hij nu als zijn eigendom mee terugvoeren. Ook Lot met de zijnen. Wat was hij toch een machtig herders-vorst.

UIT DE INHOUD:

Abram en Melchizedek elkander tot troost op hun eenzame geloofsweg (I)	J. K.
„Vader, waaróm mag dat niet?“	C. V.
Evangelisatie onder Roomsers	J. M.
En nu de mens zelf... (VII)	G. P.
Zielgedichtjes	J. B.
Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven (III)	H. W. de J.
Boekbespreking	P. G. en J. B.
Kritische krabbels	(Frater)
Persschouw	
Aankondigingen	
Kerknieuws	

Bij de kampvuren in de woestijnen, zou voortaan met eerbied de naam gefluisterd worden van: „Abram die koningen verslaat“. Ja, in de ogen van de Kanaänieten was Abram nu iemand geworden, die als het er op aankwam, toonde dat hij zichzelf kon redden en er doorheen slaan.

Zo'n man was hij in de ogen van de Kanaänieten. Wat voor een man was hij in eigen ogen? Nog altijd een wandelaar op de weg des geloofs? Dat zal nu moeten blijken, want zie daar komt iemand aan.

Uit de kring der bevrijden — let wel, uit de kring der door Abram bevrijden — treedt iemand naar voren, Melchizedek, koning van (Jeru)salem. Aha, om Abram nederig zijn hulde te bewijzen natuurlijk! Zeer gepast.

Neen, om hem te zegenen.

Maar dát zal niet gaan. Want zonder enig tegenspreken, hetgeen **minder** is, wordt gezegd door hetgeen **meerder** is (Hebreë 7 : 7). Wat zullen we nu beleven, moet Abram de eigenaar van Kanaän, die handen vol zegen strooide over het land, de zegen ontvangen uit de handen van een... Kanaäniet? Neen, dat behoeft zeker niet, tenminste als Abram van nu voortaan wil leven bij, uit, van hetgeen hij zelf vergaderd heeft. Maar dan heeft hij de geloofsweg verlaten, waarop het alleen maar goed wandelen is. Dan leeft hij voortaan niet meer uit de beloften (hand) Gods, maar voor eigen rekening. Dan is Abram een kleine zelfstandige geworden. En al zulke kleine zelfstandigen zullen vergaan. Dan gaat Abram een weg bewandelen, waarop hij alle troost moet missen. Hij is dán met recht een eenzame geworden temidden van velen.

Uit de rijen treedt naar voren Melchizedek, koning van Salem, priester des Allerhoogsten Gods. Priester van die God, die ook Abram diende. Een kanaänietische broeder. De Here doet ze elkander ontmoeten. Om elkaar te vertroosten. De eenzame vreemdeling en de eenzame priester.

Abram buigt onder dit bestel Gods. Hij heeft Melchizedek niet toegevoegd: Kalm aan, dit zullen we toch eerst eens rustig moeten dóórpraten. Dit kan ik onmogelijk zo gauw verwerken. Een verbondskind gezegend door een Kanaäniet, dat is toch de omgekeerde wereld? Abram redeneert niet, hij buigt het hoofd onder Gods bestel, die een Kanaäniet uit de buurt van Sodom, neemt als Zijn Priester.

En Melchizedek, eenzaam Priester te midden van toenemende afval en goddeloosheid, zegt: U, mijn broeder, heeft God U verkoren.

Abram antwoordt: Broeder Kanaäniet, heeft God U tot Zijn Priester gemaakt.

Toen gingen ze weer uit elkander. Beide vertroost. vertroost ook door deze wetenschap: God heeft er meer dan mij (Abram) alleen. God heeft er meer, dan enkel mij (Melchizedek). Meerdere of mindere? Och, alle roem is uitgesloten. Abraham heeft, zegt Christus, Mijn dag gezien en heeft zich verblijd.

Br.haven.

J. KEIZER.

„Vader, waarom mag dat niet?”

III

Wat moet nu een vader en een moeder positief zeggen als hun kinderen komen met de vraag: *Waarom mag dit of dat niet?*

Laat ik voorop mogen stellen, dat het natuurlijk onmogelijk is een soort modelantwoord op te stellen, dat op alle gevallen past: voor alle kinderen en op alle vragen van dat soort. Daarvoor zijn én de ouders én de kinderen én de gestelde vragen én de situaties, waarin deze gesteld worden te zeer verschillend. En als zo'n antwoord mogelijk was, dan zouden we het toch nog niet mógen geven. Met recepten kán en mág men niet werken in verband met de dingen van het Koninkrijk Gods.

Ik wil daarom alleen proberen een paar richtlijnen te geven.

***

En dan zou ik met alle kracht willen vooropstellen, dat men bij een gesprek met kinderen over deze kwesties vóór alles én zichzelf én de kinderen moet confronteren met de Here Christus en in Hem met onze hemelse Vader. Ik ben meermalen in een gesprek met catechisanten over vragen als de genoemde ongeveer op deze wijze begonnen: „We vragen ons meermalen af of dit of dat mag. Maar als we dat doen, moeten we eerst met een andere vraag in het reine zijn gekomen en wel deze: Hebben we de Here Jezus lief? Willen wij Hem werkelijk dienen? Is het zo, dat Hij echt nummer Eén in ons leven is? Als dat niet het geval is, dan heeft het weinig zin om te praten over wat er zo al mag en niet mag. Want als we Christus niet echt liefhebben is alles wat we doen uiteindelijk toch waardeloos”.

Ik geloof, dat het dringend noodzakelijk is onze jonge mensen steeds weer op Christus te wijzen, hen te confronteren met zijn liefde, zorg en roeping. Het is helaas maar al te veel zo, dat we onze kinderen met een aantal „waarheden”, „bevelen”, „richtlijnen” het leven laten ingaan. Men vergeet, dat christen-zijn is het levende, dagelijkse, bewogen omgaan, door het geloof, met de levende Christus, en in Hem met onze hemelse Vader. Voor Paulus is Christus alles. Eén begeren kent Hij: Christus te kennen en de kracht zijner opstanding. „In-Christus” zijn, léven, wérken, stríjden, líjden, overwinnen, verhéerlijkt worden — dát is de essentie van zijn bestaan. Die term „in Christus” gebruikt Paulus in zijn brieven meer dan honderd zestig maal! En dat in-Christus-zijn is niet het aanhangen van een bepaalde levens- en wereldbeschouwing, het gegrepen zijn en beheerst worden door een stel religieuze ideeën. Neen, het is door het geloof in-Christus-ingelijfd zijn. Het is een nieuw mens zijn in Christus Jezus. Zeker dit in-Christus-zijn leidt ook en als van zelf tot een bepaalde kijk op de wereld en het leven. Maar die is niet het eerst en nog minder het één en het al. Vóór alles gaat het bij het in-Christus-ingelijfd zijn om de zelfverloochening, het kruisigen van het hoogmoedige ik en in onlosmakelijk verband daarmee om het blijde leven in het licht van Gods genade, die ons in Christus geschonken wordt.

Wanneer men nu met de kinderen worstelt om hen er toe te dringen, dat ze Christus zien, horen, liefhebben, met Hem omgaan, Hem volgen, dan komt het er op aan, dat men geen caricatuur-beeld van Christus ontwerpt en opdringt.

We kennen allemaal de lieve, zachte Jezus van heel veel schilderijen en platen. Het gezicht van die Jezus heeft iets uitgesproken vrouwelijks. En bij voorkeur tekent men Hem met een schaapje in zijn armen, dat lief naar Hem opkijkt.

Zó was Jezus niet. En zo is Hij niet. Heeft Hij niet — en wat voor een macht moet er van Hem zijn uitgegaan om zo iets te kunnen? — een grote bende handelaars en scharrelaars de tempel uitgezweept?

Neen, die zoete Jezus is een fictie. Maar we moeten niet minder oppassen, dat we de kinderen niet verwarren door hen de caricatuur-Christus voor te houden, waardoor een

man als Luther zo veel geleden heeft. Dat was een meedogenloze Christus. De Christus, die zich nooit anders vertoonde dan met een uitgetrokken zwaard. En die alleen door zijn moeder Maria tot enig betoon van barmhartigheid kon bewogen worden.

We moeten voor deze caricatuur op onze hoede zijn. Het is moeilijk ze te vermijden. Er komt zo gauw een trekje in de Christus als we over Hem spreken, dat niet bij Hem hoort. En dat kan de kinderen als dat in hun kennis van de Christus gaat doorwerken heel veel kwaad doen.

We moeten daarom over Jezus Christus spreken met onze kinderen *zoa's Hij is*.

We moeten hun zeggen, dat Hij iedere zonde en onreinheid en gemeenheid haat. Maar tegelijk, dat Hij gekomen is om zondaren en goddelozen te verlossen. We moeten het hun zeggen, dat Jezus Christus werkelijk hun Heiland wil zijn. Dat Hij hen werkelijk wassen wil in zijn bloed. Dat het er Hem waarachtig om te doen is hen tot zijn kinderen te maken. Ja, dat Hij zijn hart op hen heeft gezet en dat Hij niets liever heeft dan dat ze, precies zo als ze zijn, op Hem gaan vertrouwen en met Hem omgaan als kinderen met hun vader. En we moeten, we mógen, vooral zeggen, dat het Christus er om te doen is hen te leiden in de grote blijdschap. Ondanks alle teleurstelling en verdriet in dit leven. Ja, dat Hij hen een leven geven wil van „louter vreugde”, met een perspectief op de eeuwige heerlijkheid.

***

Als jonge mensen gegrepen worden door de Heiland, als ze Hem liefhebben en voor Hem willen leven, dan kunnen we met hen verder komen ten aanzien van de vraag: *Waarom mag dat niet?*

Men kan dán met hen gaan praten ook over de film- en bioscoopwereld. En men kan hun dan b.v. op het volgende attent maken.

We hebben in de filmwereld en de daaraan onlosmakelijk verbonden bioscoopwereld te doen met een fantastisch grote geestelijke macht. In alle delen der wereld is die doorgedrongen. En millioenen en millioenen komen permanent onder de invloed daarvan. Het gaat bij de film niet maar om een „materiële” voorziening. B.v. om brood, of kleren of steenkool. Neen, de film is, speciaal bij de overgrote massa, de krachtigste, meest door-dringende geestelijke beïnvloeding. Aan de bioscoopbezoekers wordt met de meest suggestieve en geraffineerde middelen een bepaald leven, een bepaalde levensvisie, een bepaald levensideaal voorgeleefd door de mannen en vrouwen van het witte doek. De overgrote massa van de bioscoopbezoekers — het meest ontvankelijke en minst critische wat betreft het hanteren van religieuze en zedelijke normen — identificeren zich als onbewust met hun filmhelden. Ze zuigen hun opvattingen, visies, levensinstelling in zoals een spons het water opzuigt.

Er is momenteel misschien geen enkele beïnvloeding van de grote massa welke zo dóór-dringend, zo mee-slépend, zo efficiënt is als die welke geschiedt door de film. Dat komt mee ook daardoor, dat men bij de film gebruik maakt van een even geniale als geraffineerde manier van alles wat een mens boeien en betoveren kan. De figuren welke optreden zijn mooi, bekoorlijk, charmant, geestig, boeiend, imponerend, geraffineerd. Men speculeert permanent op de primaire gevoelens van de mens, op medelijden, heldenverering, sentimentaliteit. Bovenal op diens sexuele driften en neigingen. Veelal wordt de bioscoopbezoeker ingeleid in een wereld van weelde, van genieten, van het kunnen beschikken over alles wat men maar begeren kan!

Maar dat is nog de film op zijn best!

Want heel dikwijls beeldt de film uit het rauwe, ruige leven van moed, wraak, grof-zinnelijke uitspattingen. Het gaat dan schaaamteloos om het sensationele. De mensen moeten griezelen, sidderen, huiveren. In een diepgaande studie over „Filmverführte Jugendliche” deelde de heer K. F. W. Müller mee, dat in Duitsland in 1945 op de film werden vertoond: 360 moorden, 84 zelfmoorden,

98 inbraken met geweld, 177 diefstallen, 85 brandstichtingen, 34 meineden, 37 echtbreuken, 37 gevangenisuitbraken, 46 spionage-affaires, 236 echtbreuken, 82 echtscheidingen. Later heeft hij in 400 willekeurig gekozen films de uitbeelding genoteerd van 310 moorden, 104 roofovervallen, 156 diefstallen enz., 74 afpersingen, 34 brandstichtingen, 624 gevallen van bedrog, 405 echtbreuken, 54 gevallen van ontvoering van minderjarigen.

Ten aanzien van de invloed, speciaal op de jeugd van deze films merkte Müller op: Vooral op jonge mensen heeft de film een grote invloed. De film fascineert bepaald vele jeugdigen. De jonge mensen zijn daarbij niet in staat om een te veel aan gebeurtenissen en indrukken te verwerken, wat leidt tot neurotische reacties. De jonge mens vormt uit het geheel van de indrukken zijn totaal beeld en gaat dat als realiteit ervaren. Daarnaast bestaat het gevaar, dat regelmatig filmbezoek verslavend en verdoovend gaat werken en terugkeer tot het leven van alle dag verhindert. De jonge mens kan, als in droomtoestand, in de arbeid geen voldoening meer vinden en wordt steeds tot frequenter bioscoopbezoek gedrongen. En Müller concludeert ten slotte dat de film in de jeugdverwaarlozing en jeugdcriminaliteit een zeer funeste rol speelt. Hij voert daartoe een duidelijk feitenmateriaal aan.

Wanneer men dat alles overweegt, dan kan men tot geen andere conclusie komen dan deze, dat de film op zijn best een propagandamiddel is — zonder het opzettelijk te zijn, maar daardoor des te efficiënter — van wat op en top humanisme is. Van een leven van de mens, vóór de mens, óm de mens. Van een leven óp deze wereld en náár deze wereld. En dan speciaal van een materialistisch en sensueel humanisme. En op zijn slechtst geeft de film, om een woord van een onverdacht getuige als Prof. Van der Leeuw te citeren: *asfaltcultuur*.

Ongetwijfeld, er zullen ook wel betere films vertoond worden. Maar men vergete niet, dat die momenten zijn, van de éne onge-deelde film- en bioscoopwereld, zoals die er momenteel in werkelijkheid is, die rusteloos inwerkt op de mensheid. En men vergete daarbij evenmin wat een directeur van een bioscoop eens ongeveer aldus zei: Ja, we draaien ook wel eens een „fijnere” film. Die is dan voor wat men wel noemt „het betere publiek”. Maar dat kan alleen omdat „Janpubliek” dat mogelijk maakt. Als ik met de gewone films de zaal vol krijg kan ik me zo af en toe de luxe veroorloven van wat beters te geven. Maar de dames en heren, die daarvan genieten moeten er maar goed aan denken, dat hun genieten van zo'n fijne film alleen mogelijk is dank zij wat de gewone man betaalt voor het zien van wat zij „draken” noemen.

***

Zie op deze dingen moeten we onze jonge mensen wijzen. Rustig, zakelijk, ernstig.

En we moeten hen er dan op wijzen, dat wanneer zij de bioscoop geregeld bezoeken zij ten volle medeverantwoordelijk zijn voor wat daarin en daardoor geschiedt! Zij maken voor wat hen betreft het bestaan en het werk van de huidige concrete filmproductie en bioscoop mogelijk.

En dan komt onontkoombaar de vraag op hen af: Kan, mag ik de verantwoordelijkheid daarvoor dragen? Zou de Heiland blij zijn als Hij mij daar ziet? Komt ook door de huidige bioscoop iets dat waarde heeft of ook maar verdraagbaar is in verband met zijn komend Koninkrijk? Kan ik door daar te zijn en daar te genieten de Heiland positief dienen, verheerlijken, loven? Kan ik daar zijn zó, dat wat ik daar doe geschiedt uit het geloof in de Here Jezus Christus, zó, dat het in overeenstemming is met de wet, van God en de naaste waarachtig lief te hebben, zó, dat God dáár, door wat ik daar doe wordt verheerlijkt?

Zie, op deze wijze kunnen onze jonge mensen worden gedrongen om ook ten aanzien van dat brok „moderne cultuur” een verantwoorde beslissing te nemen. Een beslissing die een geloofskeuze is.

En het doen van die keuze — dat is hun *eigen persoonlijke*, roeping, hun eigen verantwoordelijkheid.

Evangelisatie onder Roomsen

III

In het eerste artikel werd een kort overzicht gegeven van hetgeen onder ons over dit onderwerp in de laatste zeventig jaar werd gezegd en gedaan.

In het tweede werd begonnen met opzettelijke bezinning omtrent onze roeping ten aanzien van Rome.

Hier gaan we met dit laatste verder.

Nu een nadere blik op Rome.

Niet met de bedoeling hier een afgeronde behandeling van de roomse dwalingen te geven, maar uitsluitend om de voornaamste karaktertrek van het samenstel van de rooms katholieke leer te vinden.

We gaan niet handelen over de positie van de paus noch over de ambtsgedachte, waarin de continuïteit overheersend wordt gedacht bij Rome. Ook niet over de zeven sacramenten, noch over de sacramentele genade bij Rome. Evenmin over de mis, een vervloekte afgoderij genoemd in de Heidelberger Catechismus. Niet over de Marialogie en Marialatrie, de biecht, het huwelijk als sacrament, het sacrament der stervenden, de scheiding van natuur en genade bij Rome en de konsekwenties daarvan voor kerk en wereld, geestelijk en „wereldlijk” leven, geestelijkheid en lekendom, noch over de leer der goede werken en hun verdienstelijkheid. Ook niet over de boete en het vagevuur en de immerdurende onzekerheid van de verlossing. Noch over de scholastiek en de mystiek, die bij Rome een innig huwelijk hebben aangegaan.

Wij noemen deze onderwerpen slechts om u enigszins te doen zien, in welk een andere wereld de roomsen leven. Waar men ook begint bij Rome, het is overal gans anders dan bij de kerken der Reformatie. En dat terwijl Rome de heilige Schrift belijdt als het Woord Gods en de twaalf geloofsartikelen met ons heeft als uitdrukking van het christelijk geloof. De vraag rijst telkens, hoe is het toch mogelijk, dat, terwijl Rome en wij dezelfde bijbel en dezelfde apostolische geloofsbelijdenis hebben, het toch twee geheel verschillende werelden zijn, waarin zij en wij leven. Men heeft wel eens gezegd, dat wij en Rome, Rome en wij, stoelen op één wortel. Die éne wortel zou dan zijn het gemeenschappelijk christelijk geloof in het geschreven Woord Gods en de gemeenschappelijke oude christelijke belijdenis van dat geloof. Maar is dat wel zo? Is het wel zo, dat de wortel die ons draagt, dezelfde is?

Vanwaar dan die aangrijpende verschillen? Vanwaar die twee werelden, die zo gans onderscheiden zijn in alles?

Wij zijn van mening, dat die gemeenschappelijke wortel ontbreekt. En dat deze ontbreekt, blijkt het duidelijkst daaruit, dat we wel beide hetzelfde Woord Gods hebben, maar dat de roomsen tegenover dat Woord niet vrij staan, maar gebonden zijn in hun nadering tot het Woord, aan de leer en de uitleg der kerk. **Het kerkelijk leergezag staat boven het Woord.** En niet in deze zin, dat de kerk zelf in haar leergezag voortdurend genormeerd wordt door het Woord, en dan de uit het Woord gehaalde of gewonnen leerinhouden aan de gelovigen doorgeeft. Neen, Rome beroept zich voor haar leergezag op de **wettigheid der kerk.** De kerk is het lichaam van Christus, die de heilige Geest „bezit”, als wettige kerk, en die derhalve op grond van dit haar privilege leerbeslissingen kan nemen met onfeilbaar gezag.

Omdat Calvijn zag, hoe gevaarlijk het is zich op de Geest te beroepen, zonder de voortdurende wil om door het Woord genormeerd te worden, heeft hij Rome zo heftig en zo hardnekkig bestreden, juist op dit punt. Tegen deze visie heeft hij gestreden in zijn beroemde brief aan Sadolétus, tegen diens pretentie van de wettigheid der roomse kerk en de apostolische successie, en de door vele wonderen gelegitimeerde historie onder de Goddelijke leiding en voorzienigheid. Voor Calvijn kon de wettigheid der kerk en het beroep op haar nimmer worden geïsoleerd van de conformiteit aan het Woord Gods.¹⁾

De merkwaardige en gevaarlijke positie die de roomse kerk is gaan innemen ten aanzien van het Woord, waar zij boven staat, hangt ten nauwste samen met wat Berkouwer

heeft genoemd de **identiteitsbeschouwing** van Rome.²⁾ De kerk vereenzelvigd zich met Christus zelf. Zij doet dat met een beroep op uitspraken van de apostel Paulus, waarin hij de gemeente noemt het Lichaam van Christus en Hem het Hoofd. Christus de Heer is het eigenlijke Ik van de kerk, zegt dr K. Adam. De kerk is het lichaam dat door de verlossingskrachten van Christus doorstroomd wordt. Zo innig is de vereniging van Christus met de kerk, zo onafscheidelijk, zo natuurlijk en wezenlijk, dat Paulus Christus eenvoudig het Hoofd van het lichaam noemt. **De kerk is de nieuwe, in een onvergankelijk kleed gehulde, door Christus op aarde gebrachte, bovennatuurlijke werkelijkheid.** In haar aardse omhulsel vertoont het Goddelijke zich.³⁾

Deze overtuiging van de levende en natuurlijke verbinding tussen de kerk en Christus is een fundament van de christelijke leer. Niet het Woord dat gehoorzaamd moet worden in geloof, maar dit bovennatuurlijk wezen van de kerk is de voornaamste grond van haar oorspronkelijke scheppingen in dogma, zeden en eredienst.⁴⁾

Hier ligt de diepste kloof tussen Rome en de Reformatie voor ons. De Reformatie heeft het evangelie weer leren kennen en het wonder van het spreken Gods door het Woord, waardoor Hij in menselijke taal zich tot ons is gaan richten in zijn duidelijk Woord, dat doorzichtig is voor het geloof. Rome is voor dat spreken Gods doof en blind gebleven. Men kent daar slechts een spreken- de kerk, die de Schrift slechts heeft als „bron” der openbaring, waaruit zij geput heeft, maar niet als het levende, krachtige Woord, waarbij zij leeft.

Alle nadruk is bij Rome komen te liggen hierop, dat het „putten” uit de „bron” heeft plaats gehad, en dat hetgeen nu gebeurt, niets anders is, dan het **doorgeven** door de kerk van dat wat zij heeft geput uit de „bron”. Zo is de kerk doorgeefster geworden van hetgeen zij putte en dan niet alleen putte uit de geschreven Woordbron maar altijd in verband met die andere, niet geschreven, gelijkwaardige openbaringsbron — de mondelinge overlevering. Zo is de kerk bij Rome „lerende” kerk, die niet weet van het luisteren door het geloof. Zij is de kerk, die meent met Christus zich te mogen **vereenzelvigen** en voor haar leer goddelijk gezag op te eisen op grond van deze vermeende identiteit.

Aldus is het hek van de dam en komt er van allerlei mee, dat niet alleen ver buiten de cirkel der Schrift valt⁵⁾, maar ook van wat tegen het Woord rechtstreeks ingaat. Rome kan geen begrip opbrengen voor het wezen van de geloofsrelatie, voor het spreken van de Here in de Schriften, voor het leven in het verbond, voor de beloften en dreigingen, waarmee de Here zijn volk in het evangelie onophoudelijk komt vermanen en leiden om het te behouden⁶⁾. Deze echt protestantse begrippen, die echt schriftuurlijk zijn, kunnen de roomsen niet begrijpen, zelfs de geestelijken kunnen dat niet. Men denke niet gering over de moeilijkheid om met roomsen in een werkelijk contact te treden. Niet alleen is de kerk door haar vereenzelviging met Christus een gevaarlijke weg opgegaan, waarop zij het evangelie is kwijtgeraakt en de sleutel der kennis heeft weggenomen, zo dat de mogelijkheid er niet meer is om het

evangelie te verstaan, maar dientengevolge is nog meer gebeurd.

Door de vereenzelviging van de kerk met Christus is Rome de kerk ook gaan **vereenzelvigen met het Koninkrijk Gods.** De kerk is de verwezenlijking van het Godsrijk op aarde, zegt K. Adam. De kerk is de belichaming van het komende, nieuwe Godsrijk⁷⁾. Dat betekent, dat de kerk niet alleen de mogelijkheid om te luisteren naar het spreken van de Here in zijn Woord mist, maar dat zij vanzelfsprekend ook de spanning van het geloof, waarover de apostel Paulus spreekt in de brief aan de Filippenzen (3 : 12—14) ten enenmale niet kent. De spanning van het gelovig uitzien naar en verwachten van het komen van het koninkrijk Gods en de doorwerking van de krachten van het koninkrijk is daar niet.

De eindoverwinning is er reeds bij Rome. De civitas Dei, de staat Gods is in de kerk. Er is geen ruimte voor de eschatologische verwachting naar de Schrift. Het koninkrijk Gods dat de wereldmachten overwint is er. Het is de organisatie van de kerk. In haar is de machtige, die boven de koninkrijken staat aanwezig. In haar, de kerk, zijn alle raadsels opgelost. Zij heeft de vijanden overwonnen.

Christus, Die Zelf onzichtbaar is, heeft een aardse instantie nodig en een aardse plaatsvervanger, om Zijn macht over de volkeren uit te oefenen. Deze plaatsvervanger of stedevoerder van Christus mag het purper van de keizers dragen. Hij mag de macht over de lichamen en zielen der mensen hebben. Aan hem moeten de koningen zich onderwerpen⁸⁾. Hem moeten de koninkrijken gehoorzaam zijn. Deze totaliteitspretentie van Rome maakt het ontoegankelijk voor de beloften Gods en voor de verwachting van de krachten van het evangelie, hetwelk een kracht Gods is tot zaligheid een iegelijk die gelooft.

Van hieruit kunnen we zeggen dat bij Rome de weg der zaligheid een gans andere is dan de weg der Schriften. En dat het klimaat, waarin de roomsen opgroeien en leven het onmogelijk maakt om het evangelie te verstaan. Het **wezen** van het evangelie der genade is bij Rome verduisterd. Daarom is het o.i. onjuist om te zeggen, dat wij en Rome op één wortel stoelen.

Maar des te meer ligt er voor de Gereformeerden een dure roeping, om met Lindeboom te spreken, om met het evangelie te arbeiden onder roomsen.

J. MEESTER.

¹⁾ Dr G. C. Berkouwer : Conflict met Rome, 2e dr., Kok, Kampen, 1949, blz. 58. Van de Brief aan Sadolétus bestaat een goede vertaling *Apologie van de Reformatie der kerk*, van de hand van H. J. v. d. Munnik, 1937.

²⁾ Dr Berkouwer a.w., blz. 26 vv.

³⁾ Dr Karl Adam : Het Wezen van het Katholicisme, voor Nederland bewerkt door Piet Kasteel, 2e dr. Voorhout, 1931, blz. 30 vv.

⁴⁾ Dr Karl Adam, a.w., blz. 31.

⁵⁾ Dr Berkouwer, a.w., blz. 42.

⁶⁾ Dordtse Leerr. V-14. „Gelijk het God nu beliefd heeft dit zijn werk der genade door de prediking des Evangelies in ons te beginnen, alzo bewaart, achtervolgt en volbrengt Hij het door het hooren, lezen en overleggen daarvan, mitgaders door vermaningen, bedreigingen, beloften en het gebruik der H. Sacramenten.”

⁷⁾ Dr Karl Adam a.w., blz. 35 v.

⁸⁾ Karl Heim : Das Wesen des evangelischen Christentums, 4te und 5te Auflage, Leipzig, 1925, S. 50.

En nu de mens zelf.....

Klaas J. Popma : „De zonde van Jan der Kindere”
Uitg. N.V. Zomer & Keuning, 1952
Prijs f 5.40. Nog verkrijgbaar.

VII : Wereld en Mens

Bezien wij dit boek in relatie tot beide andere boeken die wij besproken hebben, dan zouden vele parallellen en verschillen zijn aan te geven. Maar één ding valt met name op in dit verband. Van Randwijk heeft met zijn roman „Een Zoon begraaft zijn Vader” de gereformeerde wereld vaarwel gezegd, en Rijnsdorp heeft haar gevaren op zo indrin-

gende wijze aangegeven, dat men zijn waar-schuwingen kan voorbijgaan met of zonder haastige opmerking, maar weinigen zullen de moed aan de bekwaamheid weten te paren om op zijn analyse even grondig in te gaan als hij deze gegeven heeft. Beide auteurs echter hebben de georganiseerde gereformeerde wereld in hun roman niet alleen betrokken, maar maakten deze zelf tot voorwerp van hun literaire arbeid.

In het boek van Klaas J. Popma echter is die gereformeerde „wereld” weggevalen! In het hier geschreven boek wordt ons de

mens getoond zónder de rusteloze ijver voor jongelingsvereniging en ouderlingenambt, kiesvereniging en dagblad, vergadering en conferentie. Is het te veel of voortijdig gesproken om hier iets van de „Jansenistische” inslag van het boek te constateren?

Het is opvallend hoezeer de gegevens van deze roman opgebouwd zijn uit bestanddelen van het Christelijk milieu, en vooral van het gereformeerde milieu, maar even naar voren tredend is dat wij over het maatschappelijke, meer publieke bestaan van Jan der Kindere geen woord vernemen. Heeft hij het ooit gehad? Heeft hij het ooit nagejaagd? Zelfs wanneer hij via de studie vooruit wil komen, gaat het hem niet om het leraarschap, maar om de studie zelf (pag. 64). Vrijwel alleen examina markeren de weg naar de maatschappij in dit boek, altijd maar weer die examina. Hoe bitter weinig verstaan de hier beschreven mensen van de gewone vreugden des levens. Hoe stil, heel wat stiller dan een ouderwets Amsterdams begrafenismaal van de vorige eeuw, verloopt zijn promotie (pag. 187). Zeker, deze levens getuigen van typische gereformeerde nijverheid en vlijt, maar men vraagt zich ook af: hebben de hier getekende mensen ooit bevrijd gelachen, hebben ze ooit elkaar uitgelachen? Alleen „Nel kon soms zulke halve mopjes hebben” (pag. 94). Men vraagt zich naast alle respect voor hun ernst en Christendom af of dit het gunstige milieu is om de jeugd in op te voeden en vrij en bij tijden bevrijd te doen ademen. Ergens heerst hier de zwaarte der mystiek, hoezeer aan deze de dogmatische deur zal zijn geweest! Maar daarmee is nog niet voorkomen, dat ze via andere deuren haar wraakgericht uitoefent!

Er is iets in ons dat bij nadere overweging omtrent de hier getekende personen peinst en weet: dit is niet het type mens dat zich bezig houdt met Vrijmaking en Wijsbegeerte der Wetsidee. Wel arbeiden de Vader, de Moeder en Nel ieder op hun manier ijverig aan de evangelisatie, maar dit geschiedt in strikt persoonlijke, we zouden bijna zeggen individualistische geest, nog afgezien van het feit dat het kerkelijk adresprobleem hier geen vraagstuk voor ze is!

Over al deze zaken zou zeer veel te zeggen zijn, doch we achten het momenteel slechts onze taak deze zaken aan te wijzen, in de hoop dat de lezers deze aspecten van het boek niet zullen verwaarlozen!

Wanneer ik de mensen die Popma tekent zou willen typeren, dan zou ik ze *vermoeid* willen noemen. *Vermoeid* is trouwens het epitheton dat de schrijver herhaaldelijk gebruikt om deze mensen in hun wezenlijke gevoelsrelatie aan te duiden. Ook hierin is Popma even actueel als diep in zijn analyse. Hier wordt ons de mens getoond, waarvan de blinde dichter-componist-zanger Jules de Corte in zijn ontroerend vers deze jaren zo menig maal voor de radio gezongen heeft:

„Ik zou wel eens willen weten
Waarom zijn de mensen zo moe?
Misschien door hun jachten en jagen,
Of misschien door hun tienduizend vragen.
En ze zijn al zo lang onder weg naar de
vrede toe:
Daarom zijn de mensen zo moe....”

Wat gemist wordt in dit boek is de geestigheid, ook de indirecte geestigheid, zelfs het sarcasme. Wel is er de bitterheid, die moe maakt! Popma heeft niet gearzeld het moderne levensgevoel in dit boek volop plaats te laten. Daarom is het zulk een eerlijk en actueel boek geworden, maar óók dáárom hebben velen die dit levensgevoel in eigen kring nog niet onderkennen, moeite met het aanvaarden van dit boek, dat zozeer blijkt geeft van kennis, gewonnen uit menselijke zelfanalyse. Het is een eindeloos ernstig boek. Over het verhaal hangt de ernst van de koperen hemel, die strak blijft tot het einde toe. Aan het einde is er uitzicht, maar nog geen einde van alle smart en strijd. Opmerkingen over het dansen als op pagina 54 zijn een uitzondering, en zouden nauwkeurige beschouwing waard zijn bij grondige analyse van het boek, dat over diepe dingen handelt en vooral geschreven is voor mensen die de diepte kennen in eigen leven. Maar met dat al blijft het vóór alles een boek over de vermoeide mens, die alle ballast heeft weggegooid, zonder het zelf te beseffen. Er zijn zaken in ons tegenwoordig kerkelijk leven

Zielgedichtjes

van Guido Gezelle

G.L.S.
1887

A.V.D.V.
1888

De jubelkroon
zoo frisch en schoon
ons om de kruin gewonden
heeft korts de dood,
met felheid groot,
gebroken en geschonden!

Doch neen, ze 'n kan
de kroone van
de onsterfelijkheid niet schenden,
die ons te gaâr
zal kroonen, waar
geen blijdschap meer zal enden.

Gelukkig paar
die met malkaar
in 't huwelijk verbonden,
de jubelkroon,
die eeuwig schoon,
zal blinken, hebt gevonden!

Op de aarde was,
als ijdel glas
uw blijdschap licht om schenden;
maar nu en kan
de vreugde van
de bruiloft niet meer enden!

Uit: *Zielgedichtjes*, achter in den bundel *Kerkhofblommen* (Guido Gezelle's *Volledige Werken* I (1930), nos. CV en CXVIII, pp. 122, 131; aantt. pp. 259, 261).

Bovenstaande zielgedichtjes of z.g. doodsan(c)tjes zijn door Guido Gezelle gemaakt voor de „doodprenten” van twee zijner parochianen, die in November 1886 hun diamanten huwelijksfeest hadden mogen vieren. In Februari '87 was de man overleden; in April '88 de vrouw. Doodprenten zijn kaarten waarmede men naar rooms gebruik uitgenodigd wordt, de(n) overledene in zijn gebeden te gedenken. De beide gedichtjes zijn in dezelfde maat gesteld en hebben voor een deel dezelfde woorden en rijmen, in een symmetrische verhouding. Beide hebben als achtergrond de diamanten bruiloft die in Kortrijk, waar de beide echtelieden hun leven lang hadden gewoond, een heel bijzondere gebeurtenis was geweest. In het eerste wordt tegenover de kroon van het aardse feest, die slechts weinige maanden het deel van den overledene was geweest, gesteld de kroon der onsterfelijkheid. In het andere wordt, nu beiden in den dood weer zijn verenigd, en voor eeuwig gekroond, de vreugde van de hemelse bruiloft bezongen, die nimmer enden zal.

Aan het slot van dit tweede zielgedichtje ontleende Prof. Dr. K. Schilder met enige wijziging de dichtregels waarmee hij zijn boek *Wat is de Hemel?* besloot:

Op aarde was
als ijdel glas
uw blijdschap licht te
[schenden.
Maar een maal kan
de vreugde van
de bruiloft nimmer enden

J. BOSCH.

N.B. Een lezer uit Hattem informeerde naar den oorsprong van deze vaak geciteerde dichtregels uit het boek van K. S. — De originele, met potlood geschreven copie voor den druk, van de hand van Prof. Schilder zelf, danken wij aan Prof. Veenhof.

die de hier beschreven personen niet zozeer hebben prijs gegeven, maar waar ze nooit aan zijn begonnen of zich mee hebben bezig gehouden — en toch is het een door en door Christelijk boek geworden!

Wat van dit alles te denken?

In de eerste plaats dat het er weinig toe doet naar redenen of opzettelijkheid ja dan neen te informeren, maar dat de hier genoemde bijzonderheden tot de feiten behoren die dit boek maken tot wat het is geworden.

Het is niet de veelal verpolitiekte wereld der religie binnen de kerk geweest die de

auteur getekend heeft, maar hij heeft de innerlijke zijde van de band der mensen onderling beschreven, alsmede hun band aan God Zelf! Van Randwijk en Rijnsdorp hadden ieder op hun wijze afgerekend met de gereformeerde mens in relatie tot de volgebouwde gereformeerde wereld — Popma heeft de mens in zijn eigen inter-menselijke relaties gezien en van daaruit zijn verhouding tot God getekend. Dáárop heeft de auteur het volle licht geworpen! Popma heeft in deze roman de breedte van het religieuze draagvlak (de brede voet waarop de Kuyperiaanse en Schilderiaanse mensen doorgaans leven!) zover

mogelijk gereduceerd, en heeft een diepte-analyse gegeven van de religieuze mens zélf, die even verbluffend als consequent is volgehouden. Het boek is daarom zo spannend geworden, omdat de hier aangegeven spanningen niet „slechts” tot de wereld behoren die de gereformeerde mens zich heeft opgebouwd (zoals in de besproken boeken van Van Randwijk en Rijnsdorp het geval is), maar tot de directe structuur van de mens zélf behoren! De auteur heeft daarmee afstand gedaan van alle gangbare middelen in zijn kring, waaraan men de religieuze mens nog al eens pleegt te meten, en heeft alleen gevraagd naar de mens zoals deze leeft en strijdt in eigen strikt persoonlijk bestaan. Anders dan bij Van Randwijk en Rijnsdorp treden hier geen Vrije Universiteit en Anti-Revolutionaire Partij op, geen Christelijk Nationaal Vakverbond of Schooldag, want hoezeer ook deze een beroep mogen doen op onze verantwoordelijkheid, Popma heeft zeer goed begrepen dat we daarmee aan eigen persoonlijke religieuze werkelijkheid nog niet zijn toegekomen.

Wanneer dit laatste het is wat de doorbraak ons zou hebben willen zeggen, al heeft ze óók veel gezegd dat af te wijzen valt, dan moet erkend worden dat de doorbraak ons *daarin* is voor geweest, evenals het een feit is dat zeer vele gereformeerde jongeren op het zelfde standpunt staan, ook al volgen ze de doorbraak niet!

Het kenmerkende van deze roman is dat Popma niet alleen de mens hier ontdaan heeft van het gereformeerde organisatie-masker (dat niemand bewogener dan Prof. Dr. K. Schilder reeds opgelicht had!) maar dat hij ook niet is ingegaan op de relatie tussen de mens en dit masker, waarover Van Randwijk en Rijnsdorp zo scherp geschreven hebben. Enkel de mens in zijn meest persoonlijke relatie tot God staat voor ons in dit werk! De auteur betoont zich daarbij een nauwkeurig en dramatisch gedachtenlezer. En zelfs gaat het daarbij nog niet eens zozeer om de nadrukkelijke gedachten van de beschrevenen, maar om de begeleidende (aanvankelijk veelal onbewuste) gevoelens, en welke invloed deze hebben op het menselijk bestaan. Daarom valt veel aan te wijzen in deze roman dat schijnbaar onnatuurlijk en inconsequent aandoet, maar de schrijver heeft verstaan dat het juist de specifieke taak van de kunstenaar is om deze „irrationele” factoren in het mensenleven een aannemelijke plaats te verzekeren in de fantasie die hij zich zelf en anderen schent. Daarbij vermoet hij ons niet met lange uitweidingen en herhalingen: hij stipt aan en vertrouwt evenzeer als kunstenaar op de intuïtie van zijn lezer, als hij als hoogleraar in de wijsbegeerte op het intellect van zijn hoorders en lezers rekent. En dat alles valt des te meer op, aangezien dit boek met geïnspireerde pen is geschreven en wel heel weinig het kenmerk der literaire of theologische berekening draagt. Wat dat aangaat is het zeer wel te begrijpen dat sommigen er een doorlopende zelfanalyse in hebben gelezen. In strikt persoonlijke zin menen wij niet dat het winst geeft dit punt in discussie te nemen, gelijk wij reeds hebben opgemerkt, maar zeer zeker mag men hier van een *anthropologische zelfanalyse van de hedendaagse aereformeerde mens in het algemeen* spreken! In dit verband spreekt het des te meer aan dat hij om deze mens te leren kennen, zijn wereld om hem heen heeft laten wegvallen, om eindelijk de mens zelf voor het volle voetlicht te halen!

En de winst is wat dat aangaat, ook in vergelijking met het boek van Van Randwijk en Rijnsdorp wel opvallend groot!

De gereformeerde wereld als uiterlijk organisatieverschijnsel is weggefallen, maar misschien juist daardoor is er plaats en aandacht gekomen voor het wezenlijke *geestesleven* van de beschreven personen.

De geheel eigensoortige spanning die de auteur in dit werk gelegd heeft is onder meer deze, dat hij een massaliteit aan strikt persoonlijke gegevens heeft verstrekt over de behandelde hoofdpersonen, terwijl deze bijna té grote feitenhoeveelheid op enorm snelle wijze verwerkt moet worden door de werkelijk werkende en aandachtige lezer. In weinig romans wordt de lezer zozeer genoodzaakt tot een zelfstandige ordening en combinatie van de stof als in deze roman. De gegevens omtrent de diverse personen in deze roman

zijn zo velerlei dat verschillende lezers zouden kunnen komen tot een heel verschillend oordeel omtrent de diverse beschreven personen, en hun oordeel met gelijk recht zouden kunnen gronden op de vele gegevens die de auteur heeft verstrekt. Hiermee is slechts aangegeven, hoe veelzijdig en levensecht de auteur zijn personen heeft getekend. Het zijn geen ideaalfiguren, maar levende mensen geworden, waarover men met elkaar kan redeneren en van mening verschillen, precies als in het gewone leven gebeurt.

In de aanvang van het boek valt op hoe diep de schrijver is doorgedrongen in de wereld van het kind. Met milde speelsheid beschrijft hij de ernstige gedachten en gevoelens van de kleine Jan der Kindere, daarna beschrijft hij de huiveringwekkende tragiek van Lineke, en het is of hij aan het eind van het boek gekomen, zich nog één maal wil verlustigen in die lichte en toch vreemde angst en blijdschap, waarvan alleen het kind weet, wanneer hij de jeugd van Jaapje beschrijft. Soms doen deze beschrijvingen even denken aan het bekende boek „Kees de Jongen” (1923) van het Socialistische Tweede Kamerlid Th. J. Thijssen (1879—1943); alleen zijn Popma's beschrijvingen alle fijner en dieper.

* * *

Evenals in de boeken van Van Randwijk en Rijnsdorp valt op hoe centraal de moederfiguur hier getekend is. Wat heeft deze moeder het in zekere zin „gemakkelijk” gehad om een moeder te zijn, eenvoudig door te wezen die ze was. Ze praatte daarbij vooral niet over offers, al zou ze daartoe formeel bezien juist de gelegenheid hebben gehad, maar ze erkent dat wat voor de buitenwereld een offer zou kunnen lijken, in feite niet anders was dan het volgen van eigen hart, en wie zulks doet offert niet in de gangbare zin des woords, maar verbindt eigen levensgeluk volmaakt met wat het hart heeft gekozen voor goed te volgen. Even aangrijpend als natuurlijk tekent ons Popma echter ook de ongemerkte „binding” die haar stiefzoon Jan jegens haar gevoelt, en de gevolgen van dit grote gevaar, van dit aan allen onbewuste kwaad, is in feite het wrede hoofdthema van dit boek. Maar de auteur wacht zich er voor hier in beschouwingen te treden van theoretische aard, hij geeft ons zijn verhaal zonder „uitleg”. Slechts confronteert hij ons met het lot dat ook deze edele moeder ondergaat, onkundig van die diepten van het mensenhart, die hier juist in geding waren, en daarom, ondanks alle onschuld, toch oppervlakkig: „Moeder bedacht hoe weinig ouders van kinderen weten. Ze vroeg zich af, waarin ze te kort schoot, dat ze dit niet doorzag. Ze kon haar fout niet vinden. Het stelde haar niet gerust. Een moeder kan voor haar kinderen bidden, dacht ze ootmoedig, maar als ze beslissingen moet nemen en leiding geven, dan hangt het misschien van fouten aan elkaar. In stilte bad moeder voor haar beide grote kinderen, en bemerkte dat ze van haar mans voorzoon bijna nog meer hield dan van haar eigen dochter” (pag. 17).

Voor wie de diepte van het boek gepeld heeft, is duidelijk dat dit één der meest tragische uitspraken van het werk is, waarin de tekorten binnen gereformeerde kring van de afgelopen halve eeuw wel tragisch tot uiting komen! De moeder vóélt dat ze in de benadering van haar kinderen organen en mogelijkheden mist die ze nodig heeft, maar verder dan dit vage besef komt ze niet.

In tegenstelling tot de vaders die Van Randwijk en Rijnsdorp ons tekenen in de door ons besproken werken, is deze Vaderfiguur een verademing en als zodanig iets nieuws. Het is geen vader die zijn zoon ondergeschikt poogt te maken aan zijn gereformeerde organisatiegedrang (Van Randwijk) of de caricatuur die daaruit is opgegroeid (Rijnsdorp). Hier is een gereformeerde vader getekend die bijna nooit commandeert (pag. 10). Het is een wijze vader die niet prest, ook niet via de dwang der overreding, terwijl hij tóch praat met zijn zoon (pag. 27). Misschien doet daarom ons zijn Kerstgroet aan als komende uit de mond van een volkomen natuurlijk mens, die getuigt zonder altijd te overtuigen in de dwangmatige vorm, wanneer hij op de Kerstmorgen spreekt: „Het is Koningsdag vandaag, kinderen. Misschien denkt Hij nu wel aan Zijn kleine gedachten van toen, toen Hij nog niet praten

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

kon. Als een kindje klein en teder. Dat hoort er ook bij. Hoe is het mogelijk, moedertje, het Woord is vlees geworden. Weet je nog wel toen Eef geboren is? En nou heeft Hij alle macht in de hemel en op aarde. Hij zal er vandaag vast aan denken, Hij weet wat er toen in Hem was. Misschien vertelt Hij ons er van, later. We zouden 'et nou niet verstaan....” (pag. 61—62).

Hangt deze vader er nu maar wat bij? Volgens formeel gereformeerd standpunt wel, en het feit dat hij dit zelf opmerkt (pag. 61) kon wel eens een aanwijzing zijn dat daar iets van waar is; maar ook valt te verdedigen dat wie zulks opmerkt, in werkelijkheid er blijk van geeft zijn vaste plaats juist gevonden te hebben! Straks is de zoon zwaar geschokt als de vader sterft (pag. 72) en in ieder geval heeft men de indruk dat er weinig was te vereffenen tussen beiden, in tegenstelling tot de vaders en hun zonen bij Van Randwijk en Rijnsdorp.

Heel moeilijk is de wezenlijke plaats uit te maken die Nel en Gerda in dit boek innemen. De vraag die in laatste instantie te beantwoorden valt, maar waarop het antwoord niet van de auteur maar van het boek zelf te vergen valt, is deze: of Nel en Gerda uiteindelijk als geheel zelfstandige figuren moeten worden opgevat dan wel of Nel de ideale en Gerda de werkelijke echtgenote van Jan der Kindere is. Een grondige analyse van het boek zou bij deze vraag dienen aan te vangen of uit te komen. Doch hier raken wij de diepste vragen inzake de boekstructuur. Tot de beslissende vraag die te stellen is, aan wie het boek ook maar enigermate wil verstaan, behoort echter in ieder geval of de lezer *bereid* is zich de binding in te voelen die er onbewust ontstaan is tussen de moeder en Jan der Kindere, welke moederbinding wordt overgedragen op haar dochter Nel: „Even dacht hij, dat hij altijd tussen moeder en Nel had geleefd en met beiden nauwer was verbonden dan met enig ander mens. Ook de band met Gerda was anders dan deze verbondenheid. Het kwam hem voor alsof hij door het huwelijk van Nels moeder met zijn vader, al zoveel jaren geleden, op een geheimzinnige manier met deze twee vrouwen verbonden was” (pag. 94).

Wie uitspraken als deze voorbijgaat, zonder zich daarop te bezinnen als rakende de grondproblematiek van het boek, behoeft ook hier niet te hopen dat de grondproblemen hem geopend worden.

De moederbinding blijkt inmiddels nog volop te bestaan bij de dood van de moeder, wanneer de zoon klaagt nog niet gereed te zijn met zijn problematiek (pag. 167). Wanneer zal hij wél gereed zijn? Als Nel sterft, en beide vrouwen heen zijn gegaan die zijn leven zó bepaald hebben, komt hij eerst voor de volle omvang van het conflict te staan, omdat de dood ons van geen enkele menselijke binding kan ontslaan!

Binnen het kader van dit conflict blijven Zus, Eef en Annie vreemde, verre figuren op de achtergrond, die in feite geen rol spelen, in het leven van hem die de hoofdpersoon vormt in dit drama, Jan der Kindere, wiens raadselgang en zondeontdekking wij thans nader dienen te bezien.

(Wordt vervolgd).

G. PUCHINGER.

Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven

III

In eerste instantie is het de vernieuwende ondernemer die dit waardesurplus incasseert. Maar duurzaam kan het surplus niet voor hem zijn want vele anderen worden aangelokt door zijn winsten en zullen hem trachten na te doen. Dan volgt een grote mate van activiteit in de betreffende branche, die natuurlijk z'n weerslag heeft in de andere sectoren van het economisch leven. Want deze ondernemers, die hun bedrijven vernieuwen of opzetten, hebben machines, grondstoffen en arbeidskrachten nodig, en zij zullen trachten deze productieve krachten te verkrijgen, of deze nu werkloos zijn of reeds ergens anders tewerkgesteld. In het laatste geval zullen de ondernemers de productieve krachten tegen hogere prijzen elders moeten wegtrekken. Is zo'n proces eenmaal in gang gezet dan heeft het zelfversterkende eigenschappen. De ondernemer betaalt hogere lonen, de arbeiders verdienen hogere inkomens, die weer worden uitgegeven, enz. Door de vernieuwende ondernemersactiviteiten wordt dus een expansie van het economisch systeem in gang gezet, die al spoedig het karakter verkrijgt van wat men gewend is een hoogconjunctuur te noemen: arbeid is schaars, er wordt veel overgewerkt, de lonen stijgen, materialen stijgen in prijs en zijn soms moeilijk verkrijgbaar, de consumptiegoederen zijn duur, de rentevoet stijgt, enz. De hoogconjunctuur is de periode in het economisch leven van het koortsachtig bezig-zijn, van de opbouw van het productieapparaat; de periode van het verstoorde evenwicht, waarin het nieuwe zich baan breekt. Men verstaat dat de vernieuwingen nooit over de gehele linie plaatsvinden, maar altijd in bepaalde sectoren van het economisch leven opkomen. Van daaruit worden dan de andere sectoren aangegrepen, maar het is niet noodzakelijk dat de hoogconjunctuur zich daar ook doet gevoelen. Zo heeft de hoogconjunctuur in de metaal- en de chemische industrie van de laatste jaren de landbouw niet meegevoerd in haar banen. Maar deze takken van bedrijf ondervinden uiteraard wel de gevolgen in de vorm van stijgende lonen, en schaarse grondstoffen. Het ging de meerderheid van onze industrietakken goed, maar de landbouw klaagde en in de textiel vond men het maar zò zò.

Aan alle voorspoed komt evenwel een eind en dat natuurlijkerwijze. Zoals op het voorjaar de zomer en herfst volgen, zo volgt de neergang op de hoogconjunctuur. De ondernemers die de vernieuwingen invoerden in het economisch leven, hebben geïnvesteerd. Zij bouwden nieuwe fabrieken of vergrootten de bestaande, kochten machines, zetten arbeiders aan het werk. Zijn hun plannen echter eenmaal voltooid, dan komt de productiestroom los. Het aanbod van goederen neemt toe, of om in onze beeldspraak van zoeven te blijven, de oogst wordt binnengehaald. Wat gezaaid is en tot wasdom gekomen, wordt nu geoogst. Het aanbod neemt toe, de prijzen dalen en er is spoedig misschien zelfs een teveel. Aan de andere kant hebben de gestegen kosten van de bedrijfsvoering de winstmogelijkheden aangetast en omdat een ondernemer reageert op de winstmogelijkheden, die nu geringer worden, zal langzamerhand zijn drang tot vernieuwing en expansie verflauwen. Dit werkt terug op de mogelijkheden van andere ondernemers en zo komt de klad erin. Er ontstaan overcapaciteiten, werkloosheid en dalende inkomens.

Dit is het — uiteraard schematisch — verloop van de conjunctuur in het economisch leven. Vele facetten van de conjuncturele wisselingen zijn natuurlijk terzijde gelaten en men zal dit schematisch verloop dan ook niet direct in de realiteit van het economisch proces terug vinden — zeker niet bij oppervlakkige kennisneming.

Wij moeten nu enige implicaties van ons schema expliciete naar voren doen komen vanwege het belang voor ons verdere betoog:

1. Het is gebleken dat de winst die de ondernemer kan behalen, in het algemeen functionele betekenis heeft. Dank zij de in-

voering van een nieuwe en economischer combinatie van productiemiddelen kan de ondernemer het waardesurplus realiseren. Deze winst — de bedrijfseconomische term voor het algemeen economisch verschijnsel van het waardesurplus — is dus (in principe) geen toevalligheid, maar naar haar aard verbonden met de functie van de ondernemer. Dit neemt niet weg, dat in de economie ook winsten voorkomen die niet zodanig functioneel van aard zijn b.v. monopoliewinsten.

2. Door de toenemende concurrentie van de navolgers verdwijnt de winst, vooral in de depressieperiode. De prijsdaling van de eindproducten en de prijsstijging van arbeid en andere productiemiddelen absorberen de ondernemerswinst. De ondernemerswinst is dus van voorbijgaande aard en wordt na verloop van tijd verspreid. Er vindt diffusie van de ondernemerswinst plaats.

3. Ofschoon van voorbijgaande aard, is de ondernemerswinst toch de voornaamste oorzaak van het ontstaan van de steeds groeiende kapitaalgoederenvoorraad. De winst uit zich immers niet in hoofdzaak in liquide middelen, maar in activa als machines, gebouwen, goederen, de organisatie enz.

4. De prijsdaling van de eindproducten, de stijging van lonen en andere inkomens, en de groei van de kapitaalgoederenvoorraad vormen tezamen de elementen van de economische vooruitgang. Van economische vooruitgang spreken wij wanneer meer en betere goederen tegen lagere prijzen worden voortgebracht.

5. De vooruitgang is, door het conjunctuurverloop, geen proces dat regelmatig in hetzelfde tempo voortgaat. Het is niet lineair en continu, doch cyclisch en discontinu, d.w.z. het voltrekt zich in golven, die op onregelmatige wijze achter elkaar aankomen. De ontwikkeling van het economisch leven is dus door de interne verstoringen reeds schokmatig van aard; de schokmatigheid wordt nu bovendien nog versterkt door allerlei niet-economische gebeurtenissen, die wij reeds samenvatten onder de externe verstoringfactoren. Omdat het de ondernemers zijn, die door hun activiteiten de golfbeweging in het economisch leven veroorzaken, en omdat de ondernemersdaad, die een creatieve daad is, van te voren niet voorspelbaar is, krijgt de schokmatigheid van het productieproces een onvermijdelijk karakter.

Wanneer de mens tot een creatieve daad komt is nooit te voorzien en zelfs in situaties die in grote mate bepaald zijn door de objectief gegeven mogelijkheden, is de uiteindelijke beslissing moeilijk voorzienbaar.

En helemaal onvoorzienbaar zijn de consequenties van de beslissing. Veronderstel dat er een invoerrecht wordt geheven ter bescherming van een onderneming of industrietak. De onderneming of bedrijfstak kan dan op haar lauweren gaan rusten onder de veilige bescherming van het recht en alles verder bij het oude laten. Maar men kan ook van de geboden speelruimte gebruik maken om het productieproces te reorganiseren, zodat uiteindelijk een efficiënter productie tot stand komt.

Juist door deze onbepaaldheid blijft de schokmatigheid inherent aan het economisch leven. Maar hoewel onvermijdbaar, zijn de schokken wel te bestrijden en in hun gevolgen tot op zekere hoogte te temperen. In hun eigen wereld van onderneming en bedrijfstak hebben de ondernemers zulks ook beproefd. Juist om de vaak desastreuze gevolgen van conjunctuurschommelingen op te vangen, zijn de ondernemers de weg van de economische integratie opgegaan. De specialisatie die met de toenemende arbeidsverdeling gepaard gaat, maakt een onderneming uitermate kwetsbaar voor de wisselingen in de welvaart. De specialist kan niet uitwijken, en als zijn specialiteit niet meer gevraagd wordt, zit hij aan de grond. In het bedrijfsleven komen de klappen dubbel hard aan, vooral in de kapitaalintensieve ondernemingen, want een machine die niet werkt, kost toch geld. Als dus in de teruglopende conjunctuur kleinere productiequanta door dit soort bedrijven

worden voortgebracht, omdat de vraag naar het goed is verminderd, drukken de machinekosten in dubbele mate, want zij moeten worden verdeeld over het geringere aantal producten. Hetzelfde geldt van alle andere zgn. vaste kosten, b.v. de fabriek, de bedrijfsstaf, kosten van licenties, enz. Het overwinnen van seizoenschommelingen is een andere reden om tot integratie, of, zoals men soms zegt, productiespreiding over te gaan. Bovendien heeft de geïntegreerde onderneming het voordeel dat zij haar kapitaaluitgaven kan overhevelen van slechter gaande branches naar beter florerende, zodat een te grote accumulatie van kapitaal voorkomt wordt.

De ondernemers hebben leergeld getrokken uit de depressies van de negentiger jaren in de vorige eeuw en van de dertiger jaren, toen bleek dat gespecialiseerde ondernemingen zeer kwetsbaar waren.

Er zijn echter ook andere (en minder goede) redenen voor integratie, die hier niet verder besproken kunnen worden, zoals overheidsbescherming, de geleide economie, pressie van de vakbonden op de kleinere ondernemingen, tariefmuren („tariffs are the mother of trusts”, zeggen de Amerikanen), de technische ontwikkeling en de mentaliteit van de ondernemers. Wat het laatste betreft: in de Duitse, Franse en Belgische industrie is het integratiestreven steeds overmatig sterk geweest, omdat men prijsconcurrentie schuwde. In Engeland is de situatie trouwens ook aan het veranderen. Men vindt het niet „gentleman-like” om te concurreren, het woord zelf is grotendeels taboe geworden en men maakt de (onjuiste) tegenstelling tussen enerzijds „geordende” economische verhoudingen, d.w.z. afspraken tussen de ondernemers ter regulering van de concurrentie en anderzijds de „wet van de jungle”, d.w.z. concurrentie. Zulke opvattingen moeten uiteraard leiden tot degeneratie van de vrije onderneming en ingrijpen van de staat.

Men kan evenwel stellen dat dit soort uitwassen de wezenlijke economische voordelen van economische integratie niet ontkrachten. Zowel de concentratie, d.w.z. de samentrekking van bedrijven in één geheel, als de combinatie d.w.z. de vereniging, het in één verband brengen van ondernemingen, hebben zulke evidente economische voordelen, dat zij niet a-priori veroordeeld kunnen worden. De strijd die van Neo-Liberale zijde tegen kartels en andere integratievormen gevoerd wordt, kan dan ook niet de onze zijn. Hierbij spelen opvattingen over concurrentie een rol die terug gaan op theoretische schemata in plaats van op de, in de werkelijkheid voorhanden, economische krachten. Men heeft zich ideeën gevormd over concurrentie waarbij in een statische samenleving een veelheid van ondernemingen, die stuk voor stuk geen invloed op de marktprijs kunnen uitoefenen, met elkaar concurreren. Iedere onderneming die groot geworden is, en een behoorlijk aandeel in de markt heeft verkregen, en ieder kartel dat de prijzen of bepaalde vormen van concurrentie reguleert is niet in overeenstemming met de theorie van atomistische of zuivere concurrentie en moet daarom worden aangepakt. Weliswaar is het bovenstaande de meest extreme visie op het probleem en zijn er heel wat Neo-Liberale die een redelijker standpunt innemen, maar de theorie van de onbepaalde concurrentie vormt toch de achtergrond van hun redeneringen.

Dit gedachtenschema heb ik juist naar voren gehaald, omdat het ons als gereformeerden ook aanspreekt, tenminste in z'n populaire vorm.

De grote concerns zijn niet persona grata in gereformeerde kring, wij houden het liever met de middenstandszaken en kleine ondernemingen. De populaire antipatie tegen het grootbedrijf, dat onfaire praktijken erop na houdt, de kleintjes het brood uit de mond stoot en monopolies vormt is ook bij ons levendig. En men beroept zich dan al gauw op het vroegere Reformatorisch denken ten deze, dat monopolievorming ten scherpste veroordeelde. De 17e eeuwse gereformeerde theologen waren unaniem in hun uitspraken: „Voor Rivetus waren zij de toppunten van hebzucht, voor Amesius een diefstal aan het publiek belang; Udemans klaagde, dat het Romeinse recht met zijn verbod van monopolies veronachtzaamd werd en legde iedere koopman en industrieel de regel op „dat niemand sijnen broeder en verdrucke” en

Wittewrongel ontladde zijn gemoed (met de woorden): „Zijnder niet vele gierige grijpvogels, die seer schadelijke monopolieën anstellen, jae veele Koorenbijters, die zelfs den dieren tijdt door schaersheyts van het gewas wel weten waer te nemen en die geerne haere solders ende packhuysen soo lange gesloten houden tot dat sij haere waren buyten alle schreef hebben obgejaecht?... Geen werk daer van makende, dat sij het arme volck ende de gemeyne man oyt suypen?”³⁾

En toch, hoe terecht ook vele malen tegen monopolievorming is gewaarschuwd en opgetreden, moet men zich niet spoedig tot gemakkelijke uitspraken laten verleiden. Laten wij tegenover de mening van de hierboven geciteerde theologen (die zoals Wittewrongel wel voornamelijk de graanhandel op 't oog gehad zullen hebben) eens de opvattingen stellen van de Franse econoom Jean Baptiste Say (1767—1832): „De onkunde van de menigte heeft bijna altijd een afkeer van de graanhandelaren gehad, en de besturen hebben haar al te dikwijls in de veroordelen en de vrees van het gemeen gedeeld. Het grootste verwijt, dat men aan de graanhandelaren gedaan heeft, is geweest, dat zij het koren opkochten, om er den prijs van te doen stijgen, of althans bij den inkoop en verkoop winsten te behalen.... Het koren is eene der waren, die het meest algemeen wordt voortgebracht; om zich daarvan meester te maken, zoude men aan te veel mensen de gelegenheid moeten benemen om te verkopen,

zijne maatregelen tot eenen, al te ruimen kring uitbreiden, en een te groot aantal onderhandelaren in het spel brengen. Het is bovendien een der zwaarste en belemmerendste waren in vergelijking tot haren prijs, waarvan bij gevolg het vervoer en de zoldering het moeilijkste en kostbaarst zijn. Men kan op geene plaats eene grote hoeveelheid koren bijeenbrengen, zonder dat de geheele wereld het weet.... De opeenhoping uit speculatie is dus moeilijk, en bijgevolg weinig te duchten”.

En Say wijst op het nut van deze speculerende handel: „Wanneer koren niet duur is, verbruikt men er te meer van, men verspilt het, men geeft ervan aan de dieren. De vrees van een nog verwijderd gebrek, eene meerdere duurte, maar die nog niet van belang is, doen deze verspilling nog niet spoedig genoeg ophouden. Indien alsdan de bezitters van koren het terug houden, dan maakt deze voorbarige duurte iedereen behoedzaam; vooral de kleine gebruikers, die te zamen het meeste verbruiken, vinden daarin een grond tot matigheid en zuinigheid”.⁴⁾

³⁾ E. Beins — Die Wirtschaftsethik der Calvinistischen Kirche der Nederlande, p. 55. M. Nijhoff, 1931.

⁴⁾ J. B. Say — Traité d'Economie politique. Ned. Vertaling, p. 249/50, 1857. J. de Lange, Deventer.

(Wordt vervolgd).

H. W. DE JONG.

KRITISCHE KRABBELS

Schrijvers, opgelet!

Schopenhauer (U ziet, we geven ons niet met de eerste de beste af) heeft eens geschreven: „Niets is gemakkelijker dan zó te schrijven, dat geen mens het begrijpt. Niets is moeilijker dan belangrijke gedachten zó uit te drukken, dat ieder mens ze moet begrijpen”.

De bedoeling van deze uitspraak is natuurlijk onder de aandacht van schrijvers te brengen: Schrijf vooral duidelijk.

Kijk, en hier zeg ik nu krachtig tegen in: Juist nú, schrijvers, opgelet! Ik kan het namelijk met deze uitspraak allerminst eens wezen. Kan me er zelfs boos over maken.

Ja, ik aarzel niet, kort, krachtig, kloek, te spreken van „dom”. Zonder meer „dom”.

Echt een uitspraak van een filosoof, die buiten het leven staat.

Begrijpt de man dan niet (een kind kan het vatten) dat ik me, door helder en klaar te schrijven, gewoonweg te grabbel gooi?

Wie zal in mij nog de grote geleerde zien, de diepe denker, als hij mijn schone gedachten zo maar doorziet en mijn bedoelen met een handomdraai tot de bodem peilt?

Dit moet tot elke prijs voorkomen worden. Het is compleet om over deze Schopenhauerse naïeveteit in lachen uit te barsten. Hetgeen ik dan ook doe.

Denkt hij de dwaas, nu werkelijk dat daar ook voor de lezers maar iets aan is?

Als allen het zo maar begrijpen, wie valt dan nog op onder de lezers-massa, wie is dan nog iets bijzonders. Nogmaals, de naïeveling, wat is er nu mooier, wat geeft nu meer voldoening dan op de vraag: Heb jij daar nu iets van gesnapt?, zo langs de neus weg je te kunnen laten ontvallen: Nou, ik geef toe, het is niet voor de poes, maar ik mag ze wel die hartige happen, je moet er een kluit aan hebben. Gerust, ik mag dat wel als je de tanden er stevig in moet zetten.

Laten ze de zaken maar „uitputtend” (wat een vondst!) behandelen. Ze graven mij niet gauw te diep. Laten ze maar dóórstoten, ik zeg: dóórstoten. Ik proef ze wel.

Kijk, dat is tenminste wat. Daar is aardigheid aan. Want dan zijn er twee die niet mis zijn.

De schrijver die niet te begrijpen is, is dáárom lang niet mis. En ik — hij mag wat mij betreft nóg wel dieper afdalen — ben zeker ook niet mis.

Ja, en hier komt dan nog iets bij; begrijpelijk schrijven, maar man, dat is nu juist de grootste kans lopen in de kraag gegrepen te worden. Weg rust. Be-grepen = ge-grepen. Ga maar na in de Pers. Wie hebben ze altijd bij de kin? Die ze begrepen hebben.

Nooit aan gedacht? Geeft niet, we zijn er om elkaar te he'pen. Maar nu eerlijk, gelijk of niet? O, zó. Houd ze in de gaten die duistere rakkers.

Uitgekookt man. Maar ik heb ze door. Nu wil ik eerlijk toegeven het nooit op duitse filosofen begrepen te hebben gehad. Voortaan zeker niet. Daarentegen zijn de duitse worstebroodjes nog altijd onovertroffen.

Samenvattend adviseer ik dringend:

A: Schrijf wel sprankelende, maar vooral duistere taal.

B: Verlies nooit uit het oog, al schrijvende: beter veel geprezen hoewel weinig gelezen, dan goed begrepen, met als nasleep, een hoop nagevraag gedurende vele weken.

Ik maak me echter geen enkele illusie. De schrijvers in ons blad zullen zich wel rustig als ideaal blijven stellen K.Z.K.K. artikelen te schrijven. Kort. Zakelijk, Kernachtig, Klaar. De onnozelen!

FRATER.

van het — dit zij toegegeven — eveneens schriftuurlijk beeld van het fundament, hij denke aan 1 Cor. 3 : 11: Maar ieder zie wel toe, hoe hij daarop bouwt.

Het door de heer Puchinger aangeduide thema voor het gesprek, dat hij op gang wil helpen brengen, is heel wat belangrijker dan uit de titel van zijn brochure: Minister Zijlstra en de A.R.partij zou kunnen worden afgeleid. Het gaat toch om niets meer of minder dan de grondslag van de A.R.partij en de uitwerking daarvan. Het komt mij voor, dat juist terwille van dit thema der grondslagen van de politieke arbeid van de

BOEKBESPREKING

MINISTER ZIJLSTRA EN DE A.R.PARTIJ

Een rede van Minister Zijlstra, besproken door G. Puchinger, phil.dr.s. uitgave Persvereniging „Contact”. Verkrijgbaar bij Jan Haan N.V. Groningen.

Reeds enige tijd ligt deze brochure op bespreking te wachten. Aanvankelijk wisten wij niet goed, hoe wij onze beoordeling zouden opzetten. Wij aarzelden zelfs, of wij wel tot een beoordeling zouden kunnen komen. De moeilijkheid, waarvoor wij ons geplaatst zagen, houdt namelijk verband met het feit, dat deze brochure meer en ten dele ook wel iets anders brengt dan de titel en de ondertitel zouden doen vermoeden, ook al prijken er in de brochure twee photo's van onze Minister van Economische Zaken. De schrijver heeft toch reeds 28 pagina's van zijn ruim 42 bladzijden tellend geschrift vol geschreven, eer hij toe is aan het afdrukken en bespreken van de rede van prof. Zijlstra in de besloten vergadering van de A.R.partij te Utrecht op Zaterdag 18 Mei 1.1. De heer Puchinger geeft ons voorafgaand een indruk van het gepasseerde in deze vergadering. Op pag. 7 spreekt hij tot tweemaal toe van een besloten vergadering van de A.R.partij met de afgestudeerde jonge academici en op blz. 8 onder III verzwakt hij dit karakter tot „min of meer besloten”. Wanneer zaken in besloten vergaderingen worden behandeld, acht ik het misplaatst, zonder toestemming van de ter vergadering aanwezigen daarover uitgebreid te gaan publiceren. Blijkbaar is „Nederlandse Gedachten” daarin voorgegaan door alleen de rede van Minister Zijlstra, in deze vergadering uitgesproken, af te drukken. Deze onvolledige verslaggeving is nu juist voor de heer Puchinger datgene geweest, dat hem gebracht heeft tot de daad „om op deze vergadering nog eens publiekelijk terug te komen”. Wanneer men zelf een vergadering niet heeft bijgewoond en het betreft dan bovendien nog een besloten vergadering, dan is men als buitenstaander bepaald huiverig, om een bespreking te beginnen van een brochure, die feitelijk bedoelt en ook brengt een discussie over wat „besloten” was, in casu o.a. over de afgedrukte verklaring van Minister Zijlstra, doch bovendien ook over het referaat van de spreker op deze conferentie, Prof. dr. de Gaay Fortman, op welk referaat, zoals de heer Puchinger opmerkt, wel één debatronde is gevolgd, maar geen tweede ronde werd gegeven, terwijl de vergadering drie kwartier eerder dan in het vooruitzicht was gesteld, werd gesloten. Door deze gang van zaken onbevredigd tracht nu de

heer Puchinger door het schrijven en publiceren van deze brochure het gesprek verder voort te zetten en op gang te brengen binnen de A.R.partij. Daar wij, zoals gezegd, bezwaar ertegen hebben om in te gaan op zaken, die in besloten vergaderingen buiten ons om werden behandeld en dit feitelijk ook onmogelijk achten, omdat men voor een goede oordeelvorming hoor en wederhoor moet toepassen en dus met name ook de tekst van de rede van prof. dr. de Gaay Fortman voor ons zouden moeten hebben willen wij met kennis van zaken kunnen oordelen over hetgeen de heer Puchinger te berde brengt, volstaan wij met een korte aanduiding van de hoofdinhoud van deze brochure. De hoofdstukken geven achtereenvolgens de inhoud ervan zuiver aan: 1. Bespreking gewenst, 2. De agenda der vergadering, 3. Eénrichtingsverkeer ongewenst, 4. Enige algemene opmerkingen, 5. De rede van prof. de Gaay Fortman, 6. Minister Zijlstra als persoonlijkheid, 7. Minister Zijlstra en de Anti-Revolutionaire Tweede Kamerfractie, 8. Tot wie sprak de Minister eigenlijk? 9. „Tekst” van de rede, 10. Stellingen contra en pro Minister Zijlstra, 11. Dr. W. P. Berghuys en dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot op het laatste Partijconvent, 12. Waarom is de positie van Minister Zijlstra binnen de Partij onduidelijk? 13. De Anti-Revolutionaire Partij en de Midden-orthodoxie, 14. Wat wij wensen, 15. Slot.

Wat de heer Puchinger met zijn brochure beoogt, is een voortgaand en aanhoudend gesprek tussen wat hij noemt de rechter-, midden- en linkervleugel van de A.R.partij. Minister Zijlstra deelt hij in bij de linkervleugel, samen met prof. de Gaay Fortman. Ook dr. Hommes heeft in zijn brochure, die wij enige tijd geleden bespraken, eenzelfde gesprek-wens kenbaar gemaakt. Dat er inderdaad binnen de A.R.partij divergerende stromingen zijn, is voor een ieder ondertussen wel duidelijk geworden; dit is een enkele maal zelfs op pijnlijke wijze bij beslissingen in de Kamers der Staten Generaal aan de dag getreden. Vergissen wij ons niet, dan schijnt het gesprek op gang te komen. „Trouw” bracht ons dezer dagen al een gedachtenwisseling tussen dr. Bruins Slot en Minister Zijlstra. Naast troffel en zwaard in de beeldspraak, kwamen er bij de Minister ook he'palen aan te pas ter typering van de beginselen en hun waarde. Wij achten deze beeldspraak, aan de bouwnijverheid ontleend, niet onbedenklijk. Zo licht toch denken wij bij he'palen aan iets, wat onzichtbaar het zichtbare gebouw draagt, terwijl bij bespreking van de plaats en waarde der beginselen wij meer de voorkeur geven aan het beeld het zout in de spijs en van de gist in het deeg. Dat raakt inderdaad gelijkelijk alles: grondslag, onderbouw en bovenbouw. Wie zich echter hierbij mocht willen bedienen

A.R.partij deze zaak geheel getrokken zou dienen te worden uit de persoonlijke sfeer, die zo licht vertroebelend werkt. Er staat heel wat meer op het spel dan de positie van een verdienstelijk minister of de vraag, wat er in de toekomst zoal zou kunnen gebeuren t.a.v. de relatie A.R.fractie en ministers-geestverwanten.

Wij twijfelen niet eraan, of onze lezers, of zij al of niet bij deze partij zijn aangesloten, zullen met ons de ontwikkelingen binnen de A.R.partij ten opzichte van het stellen en uitwerken van de grondslagen met belangstelling blijven volgen. Tot zulke belangstelling kan de lezing van deze brochure hen ongetwijfeld opwekken.

P. GROEN.

Hongarije's Opstand en Nederlandse Universiteit,

door G. Puchinger, phil.drs. (Utrecht, 1957; 12 pp.; verkrijgb. bij Boekh. H. de Vroede, à f 1.—).

Deze op 4 Nov. l.l. voor de Utrechtse universiteitsgemeenschap uitgesproken herdenkingsrede is gespeend aan alle klanken van protest. Het is een woord van zelfbeschuldiging en van diep medegevoel met de onder de toehoorders aanwezige Hongaarse studenten en al hun medestrijders in de universitaire gemeenschappen van hun vaderland, die alles veil hebben gehad en nog hebben voor de goederen waarvoor in het recente verleden ook aan de Nederlandse universiteiten de besten hebben pal gestaan. Het „Wij denken aan u” heeft den boventoon. Maar dan in breder verband ook betrokken op allen die in het uitgestrekte Oost-Europa lijden moeten onder het Russisch machtsregiem dat in geestelijk gewaad zijn verstikkenden greep naar het Westen doet. De rede gaat uit van het: „Laat uw woorden weinige zijn”, en eindigt met innigen dank aan God voor het feit dat wij nog op vrijen vaderlandsen bodem leven en werken mogen, en een even schoon als beslist getuigen van Christus als den enigen troost in leven en sterven, het licht der lichten, in iederen duisteren tijd.

J. B.

PERSSCHOUW

Subsidie Kerkbouw

De commissie-Sassen heeft aan de regering geadviseerd om de verschillende kerkgenootschappen aanspraak te geven op een bijdrage in de stichtingskosten van kerkgebouwen uit 's rijks kas, ten bedrage van 25 %.

In verband met wat deze commissie adviseert schreef Dr Herman Ridderbos in „Gereformeerd Weekblad”:

„Ten aanzien van de kerk staat het m.i. zo, dat de overheid in het algemeen „haar” geld niet voor kerkelijke doeleinden moet besteden. Daarvoor draagt de kerk een te eigen, apart karakter. Dat de overheid belang heeft bij een goed functionerend kerkelijk leven, zal wel waar zijn. Dat de overheid daarom b.v. op gemeentelijk niveau in bijzondere gevallen iets „doen” kan om de kerk te helpen of terwille te zijn, ook al kost haar dat geld, wie zal het willen ontkennen?

Ik wil zeker niet doctrinair zijn. Maar dat de kerken in het algemeen aanspraken krijgen op gelden, die door de belastingen geheven worden, lijkt mij een ongezonde figuur.

De overheid kan mij nooit duidelijk maken, dat mede met mijn geld rooms-katholieke kerken gebouwd moeten worden, en dat zij dit van mij zal nemen, als ik niet geef. En de overheid kan het aan notoire atheïsten of principiële onkerkelijken niet duidelijk maken, dat zij voor de eredienst in de gereformeerde kerken schatting hebben te betalen. Zij kan dat niet, omdat het in het algemeen genomen niet tot haar taak behoort de kerken van gelden te voorzien”.

Er zijn nog meer aspecten aan deze zaak. Maar wat Dr Herman Ridderbos noemt is er ook één.

Aankondigingen

We vestigen de aandacht van onze lezers op de **Zendingskalender 1958** (van de Geref. Kerken in Nederland). Uitg. Fa. Kleefman en Van der Veen, Sappemeer. Deze kalender bevat 6 bladen. Voor elke twee maanden één blad. Op de voorzijde van elk blad is een foto afgedrukt uit één der zendingsterreinen. De kalender „opent” met een foto van het gezin van Ds en Mevr. Van Kalkeren. De uitvoering van de kalender is keurig. Ze kan meehelpen het zendingswerk voortdurend in herinnering te houden.

Een andere kalender welke ons werd toegezonden is de bekende **Prinsessenkalender** van de vereniging Pro Juventute. Ze bevat een keurige collectie foto's van onze prinsessen. Elke maand een andere. Zoals men weet is Pro Juventute een vereniging welke zich met iedere vorm van kinderbescherming bezig houdt en wordt haar kalender uitgegeven ten bate van de arbeid welke zij verricht.

Een geheel andersoortige uitgave waarop we hier de aandacht vestigen is **De Verborgenheid der Godza'igheid I Advent**. Uitgave fa J. H. Kok. In dit deel van de herdruk van het in 1941 voor 't eerst verschenen boek, worden de volgende „overwegingen” geboden: Eva (Gen. 3 : 20) door Dr Van 't Veer; De dag van Christus (Gen. 21 : 6) door Ds Van den Born; Onder engelenbewaking gesteld (Gen. 28 : 10—17) eveneens van Ds Van der Born; Christus' wegbereider, de priester Johannes (Luc. 1 : 5—15) door Prof. C. Veenhof; De „week” van Gods verlossingswerk (Matth. 1 : 17) door Prof. B. Holwerda. Deze studies pogen speciaal het heilshistorisch moment in de besproken Schriftgedeelten te belichten. Preken over de behandelde teksten zijn het dus niet. Daarvoor komt heel wat meer kijken. Deze stukken geven wat o.a. voor het maken van een goede preek noodzakelijke voorarbeid is.

Dictaten van Prof. Holwerda. Zojuist verscheen de eerste aflevering van de collegedictaten exegese Oude Testament van wijlen Prof. Holwerda. Deze aflevering, groot 226 pagina's, bevat een verklaring van Deuteronomium I—IV en VI—VIII. De bewerking van de dictaten geschiedde door bevoegde hand. De uitgave is voortreffelijk verzorgd. D.V. zal over een half jaar de tweede aflevering verschijnen. Die zal bevatten de exegese van Deut. IX—XIV en XVI 18—XVII 7. We zijn zeer dankbaar dat de vrucht van de zeer belangrijke exegetische arbeid van Prof. Holwerda op deze wijze bewaard wordt en toegankelijk is gemaakt voor allen die studie willen maken van het vijfde boek van Mozes. We geven geen bespreking van deze dictaten. Ze bevatten immers niet een door de auteur ervan zelf voor de pers gereed gemaakte studie. Wel willen we verzekeren, wat voor ieder die het werk van Prof. Holwerda kent als vanzelf spreekt, dat wat we in deze dictaten ontvangen zeer waardevol is en ons veel van de rijkdommen van dat Schriftgedeelte doet zien. We delen nu mee, dat de prijs van deze aflevering slechts f 6.75 bedraagt. Exemplaren daarvan kunnen besteld worden door overmaking van het bedrag op giro 59.39.12 ten name van J. Bos, Broederweg 15, Kampen.

VERBAND VAN Geref. STUDENTEN

Het Verband van Gereformeerde Studenten hoopt weer een Kamper Congres te houden, en wel op 19. 20 en 21 Dec. a.s. in de Theologische Hogeschool. Broederweg 15, Kampen. Aanvang Donderdagmiddag om 2 uur.

Als sprekers zullen optreden:

Ds. W. G. de Vries, Geref. Pred. te Leiden, over: „Onze christelijke Vrijheid”, en de Heer Ph. v. d. Kooy, te Leiden, over: „Onze roeping en de vermeende eigenmachtigheid van de vakwetenschappelijke denkwijze”.

Dit laatste zal vooral worden toegespitst op de politiek.

Vanwege tijdsgebrek zullen geen stellingen worden gepubliceerd, doch eventueel op het Congres worden uitgereikt.

Namens het bestuur,

J. GEERTSEMA,

h.t. ab-actis.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Rotterdam-Kralingen (in samenwerking met Bergsenhoek) G. Spijker te Bedum.

Bedankt voor Homewood (Man. Canada) A. C. Haitsma te Surhuisterveen en Opende.

Ds H. Veltman van Zeist hoopt 18 Dec. a.s. zijn zilveren ambtsjubileum te vieren. Ds V. stond achtereenvolgens te Bruchterveld, Doornspijk, 's Hertogenbosch en sinds 1949 te Zeist. In 's Hertogenbosch maakte Ds V. zich vrij. Hij was gedurende enkele jaren een accurate scriba van de curatoren der Theol. Hogeschool, was 2e scriba van de Gen. Synode te Berkel en Rodenrijs en is momenteel redacteur van Ons Kerkblad van de Geref. Kerken in de provincie Utrecht.

Kerkbouw. De kerk van Berkum kreeg vergunning voor de bouw van een kerkgebouw. Zodra grond door de gemeente beschikbaar is gesteld zal met de bouw worden begonnen.

Theol. Hogeschool. Op vrijdag 6 december droeg Prof. P. Deddens het rectoraat over de Theol. Hogeschool over aan Prof. C. Veenhof. Hij deed dat na een rede te hebben uitgesproken over Calvijn en de regering der kerk.

Emigratie. Door de Gereformeerde Stichting tot bijsand van Emigranten en Geëmigreerden, Thomas à Kempisweg A32 Utrecht, is uitgegeven een geschrift, getiteld: **Waar moeten onze emigranten heen?** Handleiding en Adreslijst van Buitenlandse Kerken ten behoeve van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Met nadruk vestigen we de aandacht op dat geschriftje. Men vindt er alle gegevens in welke emigranten nodig hebben met het oog op het kerkelijk leven in de landen waar zij naar toe emigreren. Het is ook zeer gewenst dat predikanten en kerkeraden dat geschrift bij de hand hebben. Emigratie naar plaatsen waar geen geref. kerk is, is misdadig. Er zijn reeds veel emigranten van de kerk afgezworven omdat ze door onnadenkendheid of gemis aan of verkeerde voorlichting in plaatsen kwamen waar voor hen kerkelijk leven onmogelijk was. Men bestelle dat geschrift.

COLLECTEN EN CONTRIBUTIES THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Hierbij verzoeken wij de boekhouders der kerken de eventueel nog af te dragen collecten die in 1957 zijn (worden) gehouden zo spoedig mogelijk over te maken aan de classicale correspondent.

Voorts worden de correspondenten, die hun afrekening van de contributies nog niet hebben teruggestuurd, vriendelijk verzocht dit alsnog eerstdaags te willen doen.

Voor een goede gang van zaken rekenen wij gaarne op aller medewerking.

DEPUTATEN FINANCIËEL VAN DE THEOL. HOGESCHOOL.

Groningen, Brugstraat 32.

ERRATA „BOEK DES LEVENS”

Pag. 247 1e kol. r. 32 v.b. zat, lees: zit.
3e kol. r. 5 v.o. Tromp, lees: Trimp.
268 3e kol. r. 3 v.o. (noot) juist hen, lees: juist hem.
276 1e kol. r. 16 v.o. e.a., lees: a.a.
3e kol. r. 15 v.o. die, lees: dit.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk